

Egy bányász emlékhely születése

RÁBAY OTTÓ okl. bányamérnök

A hajdan volt bányászati helyszínek java részén, amelyek megközelíthetőek voltak, a Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány valamilyen emléket hagyott, vagy máshol a feledés homályától megmentve utalást hagyott rá. Nem volt viszont a térségünknek egy olyan központi emlékhelye, amely megemlékezne az egykor – bátran mondhatjuk – messze földön ismert és elismert mecseki szén- és uránbányászatról. A Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány 2004-ben úgy érezte, hogy képes egy régóta tervezett emlékmű megvalósítására. Ezért legfőbb feladatának tűzte ki, hogy ezt a hiányt pótolva 2006-ban Pécsen egy központi helyen a szén- és uránbányászatnak Pécs város és a régió több mint két évszázados fejlődésében játszott szerepéhez méltó emléket állítson.

Az első ütem

A központi emlékmű megvalósításának szervező munkái három részből tevődtek össze. Egyik rész a helyszín biztosítása, a másik a műalkotás anyagi fedezetének előteremtése, a harmadik része pedig a műalkotás elkészíttetése volt.

Az Alapítvány szándéka egy igényes, művészi városközponti szén- és uránbányászati emlékmű létrehozása volt, amely a környezetébe illeszkedve, művészi formában, tárgyilagosan kifejezi a bányászatnak a város és régió fejlődésében, gazdagodásában játszott szerepét, ugyanakkor emléket állít a bányamunkának, a bányamunkásnak. A szén- és uránbányászat több tízezer fővel növelte a Pécs város és a megye lakóinak számát. A szén- és uránbányászat több ezer lakást létesített, új várost, városrészeket, lakótelepeket hozott létre, ma is működő közműveket (utakat, ellátórendszereket) épített és működtetett. Mecénása volt a megye sportjának, a kultúrának, az egészségügynek. Iskolákat, kórházakat épített, munkát adott sok pécsi iparosnak, vállalkozónak, bevételt a kereskedőknek.

A városi központi emlékmű helyéül csak a belváros helyszíne jöhetett számításba: a város központjában, frekventált, idegenforgalom által érintett helyen. Több helyszín megvizsgálása után a célnak az Ágoston tér felelt meg. A tér múltjából, elhelyezkedéséből, de mai kialakításából fakadóan is a legalkalmasabb hely volt a város és a bányászat kapcsolatának megörökítésére. A tér reprezentálja leginkább a kapcsolatot a város és a bányászat között. Az Ágoston tér és környéke képezte a város és a szénbányászat kezdeti kapcsolatait. A kolónia lakóinak anyakönyvezését a kezdeti időszakban az Ágoston téri plébánián végezték. A Barátúr környékén lakó fuvarosok szekerein került – a részben a pécsi polgárok (Littke, Grün, Zsolnay stb.) bányáiban termelt – szén a DGT által épített Pécs-Mohácsi Vasút megépítése előtt a Dunához. Az első méremökileg tervezett közút a térről vezetett a városból a „Kolóniára”.

A bányászati emlékmű helyéül az Ágoston téri plébániahivataltól K-re, az Ágoston rendi templomromoktól D-re fekvő, az önkormányzat tulajdonában lévő, 16717 hrsz. területet választották. Az alapítvány

az emlékmű felállításához szükséges tulajdonosi hozzájárulási kérelmét 2004. április 21-én nyújtotta be Pécs polgármesteréhez.

A beterjesztett kérelem Pécs önkormányzatának közgyűlése elé került, amely a 250/2005. (05. 19.) sz. határozatának 1. pontjában nyilatkozott arról, hogy az alapítvány által kezdeményezett emlékmű létrehozásának szándékát támogatja, a 2. pontjában hozzájárult az emlékmű Pécs, Ágoston téren, a 16717 hrsz.-ű közterületen történő elhelyezéséhez.

Az emlékművet az Alapítvány kívánta megvalósítani, vállalva a megvalósítás szervezését, bonyolítását. A megvalósítás költségeit kb. 15 millió forintra tervezte. A pénzügyi fedezetet részben saját forrásból, részben a „jogutód” bányavállalatok és más pécsi vállalatok, intézmények és magánszemélyek céltámogatásával kívánta biztosítani.

Az emlékmű 2006. évi elkészítésére 2005. március 25-én meghívásos képzőművészeti pályázatot írt ki. A pályázatra 7 pályamunka érkezett. A benyújtott pályaműveket széles körű, többlépcsős bizottság értékelt, többek között a Képző- és Iparművészeti Lektorátus és az emlékmű felállítására létrehozott bíráló bizottság. A benyújtott pályaművek között a Képző- és Iparművészeti Lektorátus szakértő bizottsága nem talált olyan pályázatot, amely a benyújtott formában megvalósítható lett volna. Két pályázatról úgy döntött, hogy kiegészítéssel, módosítással továbbfejleszhető. A szakértő bizottság többek között kifogásolta a helyszínen felállítható emlékmű méreteit is.

A fentiekre való tekintettel egy új, jobb, elfogadhatóbb térerányokat adó helyszínt kellett találni, és annak rendelkezésre állását követően egy újabb, az új helyszínt figyelembe vevő pályázatást kellett rövid időn belül az Alapítványnak megszerveznie.

Több helyszín megvizsgálása után (például a várfal melletti területek) az új helyszínek szintén az Ágoston tér, annak a téren álló rk. templomtól Ny-ra eső része kívánczolt. A terület igénybevétele és a pályázat kiírását nehezítette, hogy az Ágoston tér az itt lévő épületek lebontásával és így több helyrajzi szám alatt lévő ingatlanok összességéből alakult ki. A tulajdonosi hozzájárulási kérelem elkészítésének időpontjában még nem volt ismert az emlékmű nagysága és a

téren az elhelyezkedése. Az ismételt tulajdonosi hozzájárulási kérelmet ennek figyelembevételével kellett benyújtani Pécs polgármesteréhez. A beterjesztett kérelemre Pécs önkormányzatának közgyűlése a 459/2005. (09. 22.) sz. határozata nyilatkozott arról, hogy hozzájárul az alapítvány által kezdeményezett emlékmű Pécssett az Ágoston téren a 16725, 16724, 16723, 16722/1, 16722/2 hrsz-ú közterületen a hatályos szabályozási tervben zöldterületnek bejelölt helyen történő elhelyezéséhez. Így a helyszín ismételten biztosítottak látszott.

Az idő sürgetése miatt meghívásos pályázatot írt ki az alapítvány. Az új pályázati határidőt (2005. november 30.) úgy állapították meg, hogy 2006. augusztus 31-ig az emlékmű megvalósulhasson. Az elképzelés az volt, hogy ne újabb bányász szobor létesüljön a városban (Pécssett közterületen állt már négy). Természetesen figurális elem, adatok és felirat szerepelhetett az emlékművön.

Olyan emlékmű kellett, amelyre odafigyelnek a város lakói, és amelyre kíváncsiak a városunkba látogatók. A bányászat szokásos jelképeit természetesen alkalmazhatta a művész, de az emlékmű ne egy legyen az országban található számos szokványos bányász emlékjel közül.

Az emlékmű anyagait nem határozták meg, de elvárt volt, hogy időtálló és lehetőleg vandalizmusnak ellenálló legyen, és használja fel a környezet adta lehetőséget, abba illesztve, mint látvány is érvényesüljön. A pályázat feltétele volt, hogy látványterv is készüljön a tervezett emlékmű felállítási helyéről.

Az új pályázati kiírásra 3 pályamű érkezett be. (A benyújtott pályázatok között szerepelt az előző pályázat során a Képző- és Iparművészeti Lektorátus által továbbfejlesztésre javasolt „Kerék” jeligéjű mű is.) A pályázatok látványterveit az 1-3. képek mutatják.

1. kép: Pályázat – Kerék jelige

Az Alapítvány elképzelését legjobban a bíráló bizottság által a legjobb alkotásnak ítélt Taubert László szobrászművész „Szén” jeligéjű pályamunkája elégitette ki.

A szobrászművész leírása a műről:

„Az emlékmű fő motívuma egy férfitest, egy idol. Egy bányász idolja, fekete, kemény, határozottságot, erőt sugárzó. Az idol sziluettje határozott vágott síkok-

2. kép: Pályázat – Torony jelige

3. kép: Pályázat – Szén jelige

ból épül fel. A testen, amely feszes, ugyanakkor érzékeny, szinte lírai, szintén mély, vágott sziluett található. A belső sziluett egy függőleges akna keresztmetszete, mélyen bevágva a bányász idoljának testébe, mint egy vājáralagút. Ugyanez az alagútra, vízszintes aknára emlékeztető motívum jelenik meg a feliratok megoldásánál, minden betű egy-egy alagútként, mélyen bevágva, mint egy-egy akna szerepel a kompozícióban. A betűk által szimbolizált bányajaratok a valóságban 6 cm mélységűek lennének, ami a betűk 2,5 cm magasságához képest alagútszerű. Úgy tervezem, hogy a „betűalagutak” végén egy 6 cm mélyen lévő sík zárja le a „jاراتokat”, ami fényelnyelő és -visszaverő anyaggal van bevonva és látványként nappal semmi sem látszik belőle, este és sötétben viszont az „alagutak” végén a szentjánosbogárhoz hasonló fényt bocsát ki, ezáltal érzékeltetve az alagút térbeli mélységét, különösen, ha a néző kicsit változtatgatja a nézőpontját. Olyan hatást is ad, mintha valami történe a „jاراتok” végén, mintha élet lenne ott mélyen, belül, így az emlékművön elhelyezendő szöveg amellett, hogy a funkcionális feladatait is ellátja, a szobor kompozíciójában is helyet talál.

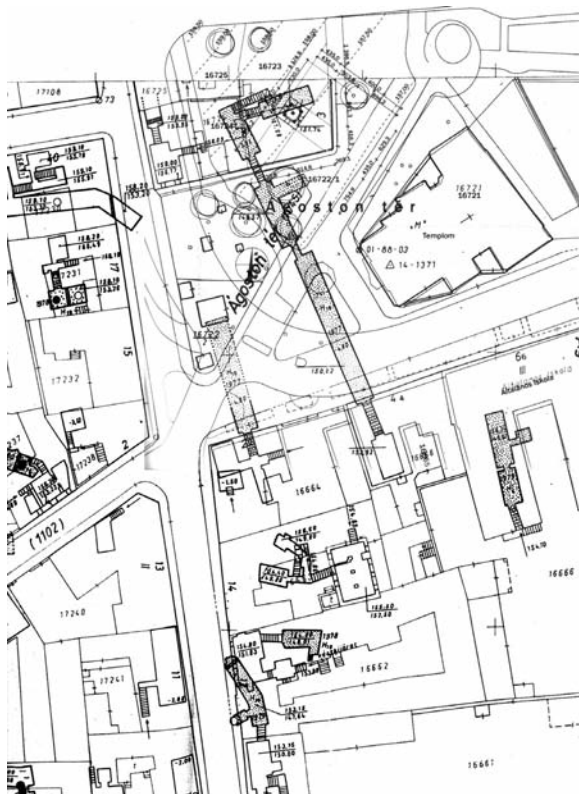
A külső sziluett egy házra emlékeztet. A ház, mint szimbólum otthont, biztonságot, gyarapodást, összefogást, szövetséget jelent. A bányászatnak köszönhetően otthonra, biztonságos megélhetésre, gazdasági felvirágzásra kerülhetett sor, mind a bányászok, mind pedig a bányászat köré települt iparosok körében. A felvázolt fekete anyag a tökéletességet, a befejezettsé-

get, és általában egy út, egy történet végét (ami mindig egy más dolognak a kezdete is egyben) szimbolizálja. Itt a fényes fekete anyag a csillogó feketeszenre is asszociál.

Az emlékművet három különböző fekete anyag építi fel. Nero marquina nevű fekete márvány, amiből a „bányászidol” készülne, már kipróbáltan, megfelelő anyagokkal kezelve jól bírja a kontinentális klímát a szabadban. A posztamens, valamint a négy kocka nero asszuloto nevű fekete gránit, ami szintén jól állja a kültéri viszonyokat. A feketekőszen szimbolizáló fekete bazaltúszalék, amit az emlékmű alapsíkjaként képzelek el, egy harmadik fajta anyagi minőséget, és ezáltal egy harmadik fajta fekete színt képvisel az emlékműben.

Az emlékmű alaprajza négyzet, a négy sarkán négy kockával. A kocka az egyik legtökéletesebb forma számunkra, emberek számára, akik a teret a három koordinátairány szerint kezeljük. Befejezett, megmásíthatatlan, a tökéletes illúzióját nyújtó forma, itt is lezárást jelent fő jelentésében. A négyzet alaprajz szintén belesimul ebbe a rendbe, önmagából adódóan kijelölve a szobor nézeteit első, hátsó, illetve oldalnézetekre bontva azokat, mely bontás megfelel az idol szerkezetének is.”

A bíráló bizottság javasolta a művésznak, hogy a művet kissé emelje meg és így illessze a tér megfelelő pontján a környezetbe, az alapozásnál és a kiviteli tervek elkészítésénél vegye majd figyelembe az örökségvédelmi előírásokat és a téren lévő betemetett pincéket is. (A pincék és az emlékmű helyét a 4. kép mutatja be.) Ezt követően az Alapítvány a kivitelezésre szerződést kötött a művésszel.

4. kép: Az emlékmű és a pincék helyzete

Az emlékmű elkészítéséhez építési engedélyre volt szükség. Az építészeti terveket az Incorso Építész- és Építőműhely, a tartószerkezetek terveit a Pap Mérnöki Iroda Kft., az épületvillamossági tervet a Practico Sinus Bt. készítette el. Az építésügyi hatósághoz benyújtott építési tervet a pécsi önkormányzat érintettség miatt Szigetvár Város Címzetes Főjegyzője a 2333-4/2006 számú határozatában 2006. április 10-én hagyta jóvá.

Ezek után a művésznak 4 hónap állt rendelkezésre az emlékmű megalkotására. Elkezdődött a művész részéről a kivitelezés időtartamával kapcsolatos versengés, az Alapítvány részéről az emlékmű pénzügyi megvalósításához még szükséges fedezet biztosítása. A versenyt a művész és az Alapítvány külön-külön megnyerte. Az emlékmű építési fázisait mutatják az 5., 6., 7., 8. képek.

5. kép: A művész az alapot készíti

6. kép: A művész az elképzeléseit osztja meg

7. kép: A posztamens is a helyére került

8. kép: 2006. augusztus 21. – kész az alkotás

Az emlékmű 2006. év augusztus 21-re időre elkészült, a város gondnoksága az alap körül 0,5 m szélességben színes virágokat ültetett, mintegy virtuálisan megnagyobbítva az alap által elfoglalt területet. Az emlékmű talapzatát borító fekete gránitlapok Kínából, a három és fél méteres márványszobor egy kötömbből való anyaga portugál kőbányából, a posztamenszt körülvevő kőzúzalék a komlói andezitbányából származtak. Az anyagi fedezete is (közel 16 M Ft) időben rendelkezésre állt az Alapítvány meglévő pénzeszközeiből, valamint 43 jogi és másfélszáz magánszemély adakozásából.

A bányász szakma áldozatos, nehéz munkát végzői tiszteletére és emlékére az emlékmű avatására 2006. szeptember 1-jén, az 56. Bányásznapi alkalmával került sor. Az ünnepi beszédet Pécs város nevében dr. Kunszt Márta alpolgármester asszony, az avatóbeszédet a Pécsi Bányásztörténelmi Alapítvány kuratóriumának elnöke, Szirtes Béla bányamérnök mondta (9. kép).

9. kép: Szirtes Béla, az Alapítvány elnöke megtartja avató beszédét

Az emlékmű leleplezését az Alapítvány tagjai végezték. A leleplezéskor a téren megjelentek között 250 szál szegfű került szétosztásra, és a leleplezést követően az emlékmű talapzatára – mintegy a 250 éves bányászati múlt megemlékezésére – a résztvevők a virágokat elhelyezték (10. kép).

A megvalósult művet a Képző- és Iparművészeti Lektorátus is minősítette. Részlet a minősítésből: „Méretében, arányrendszerében az emlékmű tökélete-

10. kép: Az avatáson résztvevők elhelyezik az emlékezés virágait

sen illeszkedik a környezetébe. A talapzatnak burkolattal való megnövelése vizuális eszközökkel teremti meg a kívánt tömeghatást, a síremlékekre asszociáló architektúra pedig az emlékezés által dominált hangvételt erősíti. Kiemelendő a szobornak a templommal való kapcsolata, a vertikális forma és a torony összhangja. A köztéri emlékművek esztétikai átlagából magasan kiemelkedő mű született, amelynek létrejöttéhez hozzájárult a megrendelőnek a Művészetek Háza és a Lektorátus szakmai javaslatai iránt való nyitottsága is.”

A megvalósult emlékmű nem egy egynézetű mű. Körbejárható, minden oldala új és új esztétikai élményt és információt nyújt. A posztamens és az emlékmű négy sarkán lévő kockák gránit burkolásán vízvágással kivitelezett feliratok találhatóak.

Az Emlékmű feliratai

Elöl középen a posztamensen:

TISZTELET ÉS HÁLA
A MECSEKI SZÉN- ÉS
URÁNBÁNYÁSZATNAK
JÓ SZERENCSÉT!

Az ÉNy-i kocka elején egy álló bányászjelvény van, az oldalán a felirat:

URÁNBÁNYÁSZAT
(1955-1997)
KŐVÁGÓSZÖLŐS
CSERKÚT, BAKONYA
HETVEHELY

A DNy-i kocka elején egy fordított bányászjelvény van, az oldalán a felirat:

KÖSZÉNBÁNYÁSZAT
(1752-2004)
PÉCS, MECSEKSZABOLCS
SOMOGY, VASAS
HOSSZÚHETÉNY
KOMLÓ, MAGYAREGREGY
KÁRÁSZ, VÉKÉNY
SZÁSZVÁR, CSÁSZTA
MÁZA, VÁRALJA
NAGYMÁNYOK

A DK-i kocka elején egy álló bányászjelvény van, az oldalán a felirat:

250 ÉV ÉSZ ÉS DERÉK MUNKA.

Az ÉK-i kocka elején egy fordított bányászjelvény van, az oldalán a felirat:

KÜLDETÉSÜKET BEFEJEZTÉK,
NÉPNEK HAZÁT, HÁZAT,
KENYERET, VÁROSNAK,
MEGYÉNEK GAZDAGODÁST,
FEJLŐDÉST.

Hátul a posztamensen homokfúvással a támogatók felsorolása található.

A Pécs-Tettye városrész megújítása II. ütemében 2010 tavaszán megtörtént az Ágoston tér térfelszín rendezése. A tér az emlékmű környezetében új díszburkolatot és földlabdás fákat kapott, a nem burkolt felületeket füvesítették. Befejezték a tér K-i részén az Ágoston rendi templom romjainak feltárását. Sajnálatos módon a felújítás során az emlékmű kivilágítás nélkül maradt, az alapítványnak a mai napig nem sikerült azt helyreállíttatni.

Az emlékmű helyének kiválasztásakor, majd az első rendezési terv készítésekor is felmerült, hogy a továbbiakban egyéb bányászati emlékjelek kerüljenek elhelyezésre a téren, megadva annak karakterét. Ekkor már a bányász toronyzene szólt az Ágoston templom tornyában. Az OMBKE Mecseki Szervezete és a Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány közreműködésével elhelyezték az Ágoston téren, az emlékmű közelében 2010. május 27-30. között Pécsen megrendezett 13. Európai Bányász-Kohász Találkozót és 8. Magyar Bányász-Kohász-Erdész Találkozót megőrkítő emléktáblát (11. kép). A találkozó egyik programja volt az emlékmű megkoszorúzása is. A találkozón minden résztvevő emléke kaptak az Alapítvány által megjelentetett Bányász Útikalauz egy példányát, amelyben többek között részletes leírás szerepel az emlékműről.

11. kép: A Találkozó emléktáblája

A második ütem

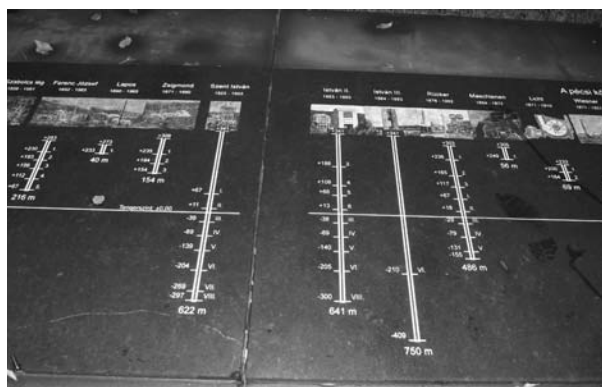
Az Alapítvány – egyre szűkülő anyagi lehetőségei is figyelembe véve – a pécsi kőszénbányászat és uránércbányászat függőleges aknáinak bemutatását tervezte. Az Ágoston tér északnyugati felén az új térburkolat részét képező enyhén megdöntött sík szálce-

ment burkolat lehetőséget nyújtott nagyobb méretű táblák elhelyezésére.

Ez adta az ötletet egy emléktábla-együttes elhelyezésének színhelyére. A bányászatot a nagyközönség elsősorban aknáiról, táróiról ismeri. Ezekhez kötődnek ismeretei a bányászatról szóló események hallatán, ezek külszíni létesítményeit látja, ha arra vetődik. Környezetünk bányászatáról nem beszélhetünk anélkül, hogy ne ismernénk aknáinak a nevét, helyét.

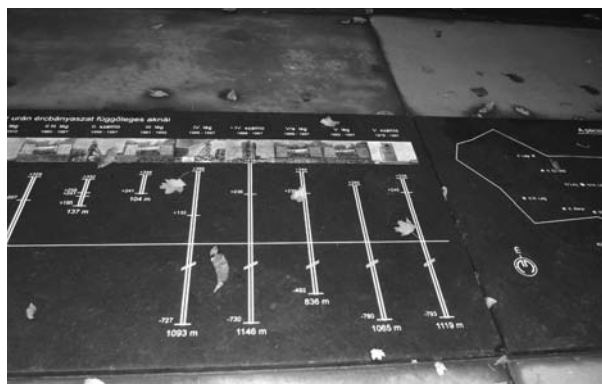
A bányászat nem csak a térfelszín előnytelen megváltozását okozta, de majd kétszáz éven át több ezer pécsi polgár egzisztenciáját is biztosította és a város XIX-XX. századi gazdagodását eredményezte.

Az emléktábla-együttes első három tagja a pécsi kőszénbányászat 40 függőleges aknájának főbb jellemzőit (az aknák hosszát, az aknarakodók tengerszint feletti magasságait) foglalja össze, lehetőség szerint fényképpel vagy grafikával is bemutatva azokat, a tájékozódást segítő létesítményekkel együtt (12. kép).

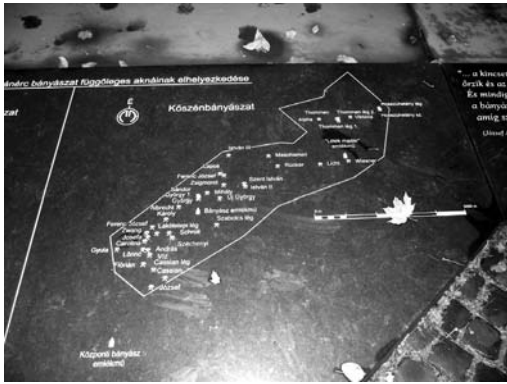
12. kép: Aknatáblák – Szeves részlet

A mecseki uránércbányászatot 1997-ben felszámolták. Negyvenkét éves fennállása során 13 külszínre nyíló függőleges aknát mélyítettek, melyek fontosabb adatait, fényképét, elhelyezkedését szintén egy tábla foglalja magába (13. kép).

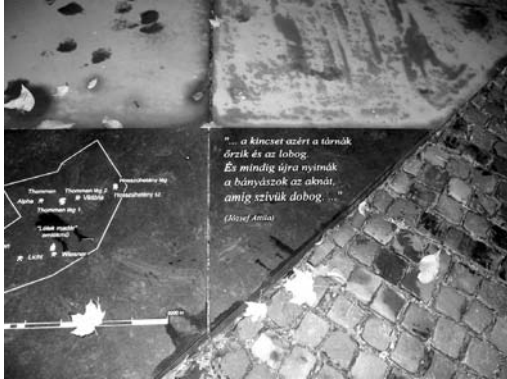

13. kép: Aknatáblák – Urános részlet

Az ötödik tábla a kőszén- és uránércbányászat aknáinak térképi elhelyezkedését mutatja be (14. kép). A hatodik kis háromszög alakú tábla az első szálcement sor végén tartalmazza az emléktáblák készítettőjének és a támogatók nevét. A hetedik, kis háromszög alakú táblán egy József Attila-versrészlet található (15. kép).

14. kép: Aknatáblák – Térképes részlet

15. kép: Aknatáblák – Verses részlet

Mivel az emléktábla-együttes a központi emlékmű környezetében van, ahhoz hasonulva az anyaga fekete gránit. Avatására 2016. szeptember 1-jén, a Város napja alkalmával az emlékmű megkoszorúzása előtt került sor. A táblák felavatását dr. Hoppál Péter országgyűlési képviselő, kultúráért felelős államtitkár, dr. Páva Zsolt polgármester és Pálfy Attila bányamérnök, a Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány kuratóriumi

16. kép: A Bányamanók is segítettek az emléktáblák avatásánál

mának tagja végezték el. Az avatásnál a pécsi bányamanók is segítettek. (16. kép)

A fent említett szálcement térburkolat teljes felületét táblával nem fedték, így további táblák elhelyezésére még lehetőség van. Az Alapítvány tervei között szerepel az emlékhely gazdagítására újabb tábla elhelyezése.

Az Ágoston téri templomból felhangzó bányász toronyzene, a Mecseki Központi Szén- és Uránbányászati Emlékmű, a téren elhelyezett emléktáblák és annak környezete együttesen méltó emléket állítanak a hajdan meghatározó nagyságú Pécs-könyéki bányászatnak. Az emlékmű 10 éves fennállása alatt immár hagyománnyá vált a Város napján a bányászat által a városnak nyújtott fejlődésre pártatlanul visszatekinteni és széles társadalmi képviselet mellett az emlékezés és hála koszorúit az emlékmű talapzatán elhelyezni (17., 18. kép).

17. kép: Az Alapítvány is megkoszorúzta az Emlékművet

18. kép: Az Emlékmű a koszorúzás után

Az Alapítványnak sikerült az emlékhely nagy társadalmi összefogással történő létesítésével és funkciójának kihasználásával az Alapítvány tiszteletbeli elnökének szállóigévé vált mondatát megvalósítani: „Ideje, hogy mi utódok valamit törlesszünk”.

RÁBAY OTTÓ okleveles bányamérnök. 1977-ben végzett a Miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Bányamérnöki Kar bányaművelő szakán. A végzés után a Mecseki Szénbányák Pécs Bányáüzemében István aknán, mint aknász ismerkedett a szakmával. Üzemérből 1980-tól Béta bányán, mint műszaki fejlesztési csoportvezető, később mint szellőztetési felelős dolgozott 1985-ig Béta, Kossuth és Zobák bányák összevonásáig. A nagyüzemben és annak jogutódjaiban szellőztetési megbízott helyettes, később a bányabezárási munkáknál felelős műszaki vezetőhelyettes, majd felelős műszaki vezető munkakörököt töltött be. Jelenleg a Pannon Hőerőmű Zrt.-nél a mélyművelés bezárásának hosszú távú kötelezettségeinek végrehajtásában, mint felelős műszaki vezető, Karolina és Vasas É-i külfejtésében, mint felelős műszaki vezetőhelyettes dolgozik. 2006-tól a Pécsi Bányásztörténeti Alapítvány Kuratóriumának tagja.